

PIOTR WAWRZYŃIAK

W kwestii datowania wczesnośredniowiecznego grodziska w Rogoźnie. Komunikat

ABSTRAKT: Dotąd przyjmowano, iż wczesnośredniowieczny gród w Rogoźnie funkcjonował w fazie C bądź D_0 . Ostatnio, dzięki analizie dendrochronologicznej prób drewna z belek stanowiących pierwotnie elementy konstrukcyjne wału grodowego, stwierdzono, że moment wzniesienia warowni przypadł na 2. dziesiątkę lat X wieku. Budowę założenia i jego funkcjonowanie należy zatem odnieść do początków procesu formowania państwa pierwszych Piastów na ziemi gnieźnieńskiej wraz z przyległościami, a więc również na ziemi rogozińskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: Rogoźno, gród, belki, analiza dendrochronologiczna, datowanie

ABSTRACT: It has been assumed so far that an early medieval gord in Rogoźno functioned in the C or D_0 phase. Owing to the dendrochronological analysis of the wood samples from the beams which originally constituted the construction elements of the gord's dyke, it has been recently claimed that the stronghold was erected in the 20s of the 10th century. The construction of the gord as well as its functioning should be dated to the beginning of the formation of the state of the First Piasts in the Gniezno region and its adjoining areas, i.e. also in the Rogoźno region.

KEY WORDS: Rogoźno, gord, beams, dendrochronological analysis, dating

Wymienione w tytule niniejszego komunikatu grodzisko jest obiektem bardzo słabo rozpoznany archeologicznie. Zlokalizowane na północnym obrzeżu miasta, tuż przy prawym brzegu Wełny, wśród trzcinowisk, szuwarów i nieużytków rolnych otoczonych polami uprawnymi, jeszcze do niedawna będących podmokłymi łąkami, zarosnięte i zaśmiecone, nie sprawia obecnie najlepszego wrażenia¹. Jego południowo-zachodnią część, już wcześniej mocno naruszoną wodami Wełny, w ubiegłym stuleciu bezpowrotnie zniszczono w toku robót związanych z regulacją koryta rzeki i budową wału przeciwpowodziowego (ryc. 1-2). Na dodatek na majdanie grodziska ustawiono w bliżej nieokreślonym czasie słup elektryczny. Zniszczenia są na tyle poważne, że niemożliwe jest dzisiaj ustalenie pier-

¹ Na szczęście grodzisko znajduje się pod baczną uwagą i ochroną miejscowych regionalistów.

wotnego kształtu założenia (kolisty?, owalny?), a także zasięgu i przebiegu wału grodowego.

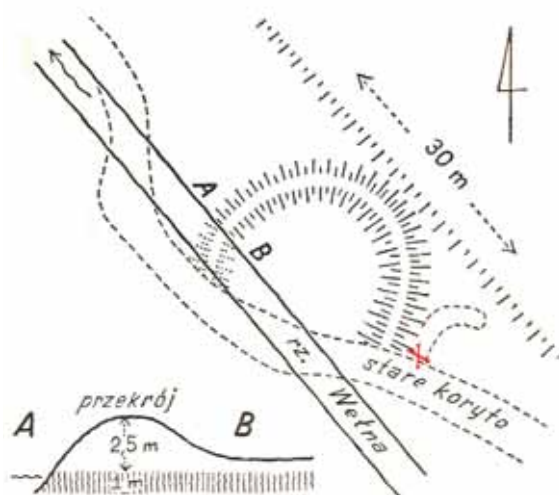
Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Rogoźnie (1) w odniesieniu do założeń grodowych w Gnieźnie (2) i Poznaniu (3). Oprac. M. Wawrzyniak

FIG. 1. The location of the gord in Rogoźno (1) in relation to the gords in Gniezno (2) and Poznań (3). Ed. by M. Wawrzyniak

W 1931 roku J. Delektę przeprowadził na grodzisku badania ratownicze. Miały one charakter *stricte* interwencyjny i wynikały z realizowanej wówczas regulacji rzeki. W zasadzie ograniczyły się do opisu zaistniałych zniszczeń, tj. zniesienia południowo-zachodniej części wału, nader pobieżnego omówienia odsłoniętych w trakcie tych robót nawarstwień kulturowych oraz zebrania niewielkiego zespołu źródeł ruchomych, w tym kilkunastu fragmentów ceramiki, żelaznego noża i przęślika. Zaobserwowany wówczas układ stratyfikacyjny badacz ujął w zaledwie trzech jednostkach:

- warstwie górnej oznaczonej literą „a” – silnie sperturbowanej próchnicy z dużą ilością doczesnych szczątków ludzkich pochodzących ze zniszczonych grobów (wkopów grobowych nie wyróżniono) i wkładanych doń żelaznych kłódek². Miąższość tej warstwy wynosiła około 2,5 m;

² Na grodzisku funkcjonował, prawdopodobnie od połowy XVI do końca XVIII wieku, kirkut; stąd potoczna nazwa tego miejsca – „Żydowska Górka”. W tym miejscu należy sprostować błędną

RYC. 2. Schematyczny plan grodziska wraz z przekrojem przez wał i miejscem znalezienia belek oznaczonym literą „X”. Za: Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1980: 403, ryc. 221 wg Delekta 1932, ryc. 1-2

FIG. 2. A schematic plan of the gord together with the cross-section of the dyke and the place where the beams were found, marked with letter 'X'. After: Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1980, p. 403, fig. 221 acc. to Delekta 1932, fig. 1-2.

- warstwie dolnej oznaczonej literą „b” – czarnej, przepalanej próchnicy z domieszką węgla drzewnych, przepalonych kamieni, fragmentów ceramiki i kości zwierzęcych. W warstwie tej o miąższości około 1 m zalegały liczne kłody i belki drewniane noszące ewidentne ślady obróbki ciesielskiej, które określono jako pochodzące z moszczenia terenu pod wznoszony gród lub z bliżej nieokreślonej konstrukcji naziemnej;
- warstwie calcowej oznaczonej literą „c” – pokładów żółtego, drobnoziarnistego piasku pochodzenia rzecznoego [Delekta 1932: 40].

Na podstawie znalezionych fragmentów ceramiki i analogii do podobnych znalezisk z grodziska w Jedwabnie, pow. toruński, J. Delekta [1932: 42-43] datował gród na czasy przed X wiekiem.

Powojenne działania archeologów na rogozińskim grodzisku ograniczyły się w zasadzie do kilkakrotnych prospekcji powierzchniowych, przeprowadzonych

informację W. Hensla i Z. Hilczer-Kurnatowskiej [1980: 403], wedle której interesujący nas obiekt miał znajdować się na zachód od owej „góry”.

m.in. przez W. Śmigiełskiego [1957] i M. Grabską, Z. Kurnatowską, A. Łosińską [1978]. Funkcjonowanie grodu przypisano ogólnie fazie C wczesnego średniowiecza [Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1980: 404]. W najnowszej literaturze przedmiotu grodzisko datowane jest na fazę D₀ wczesnego średniowiecza [Kara 2009: 230, ryc. 73, nr 67; Kara, Makohonienko, Michałowski 2016: 221, tab. 1, nr 95]. W dokumentacji Archeologicznego Zdjęcia Polski obiekt zainwentaryzowano jako Rogoźno, stanowisko 2 (AZP 45-28/34).

W końcu III i w IV kwartale 2019 roku autor niniejszego komunikatu wraz z P. Banaszakiem prowadzili nadzory nad budową kilkukilometrowej linii kablowej elektroenergetycznej SN-15kV z Rogoźna do miejscowości Pruśce [Banaszak, Wawrzyński 2020: 1]. Wykop pod kabel przebiegał m.in. w bezpośrednim sąsiedztwie grodziska, po jego południowo-wschodniej stronie. Niestety, o terminie robót przy obiekcie nie poinformowano prowadzących nadzory. W trakcie tych prac wydobyto drewniane elementy z konstrukcji wału grodowego, w tym podwalinę pod skrzynię i belki zaopatrzone w „haki”. Wydobyte elementy porzucono, podobnie uczyniono z odkopanym fragmentem macewy³ z dawnego cmentarza. Sądząc po miejscu ich wydobywania, pochodziły one ze zniszczonego w początkach lat 30. minionego stulecia południowo-wschodniego odcinka wału. Belki i macewę staraniem przedstawicieli Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu zabezpieczono w magazynie Urzędu Miejskiego w Rogoźnie. W dniu 2 stycznia 2020 roku dokonano szczegółowych oględzin i inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej oraz fotograficznej belek⁴. Z wszystkich pobrano próby do analiz dendrochronologicznych⁵, które wykonał prof. dr hab. M. Krąpiec w Laboratorium Datowań Bezwzględnych w Krakowie.

Każda z belek (ryc. 3) nosiła ślady obróbki ciesielskiej – doskonale widoczne były zaciosy i wycięcia wykonane siekierą bądź ciosłą, zabiegi przycięć, piłowania, strugania, gładzenia i być może wiercenia. Najdłuższą (nr 4) przepołowiono wzdłuż w celu uzyskania płaskiej powierzchni, niezbędnej do stabilnego jej osadzenia w ziemi jako podwaliny pod konstrukcję skrzyni, a na obu końcach wycięto prostokątne gniazda dla osadzenia elementów bocznych. Dwie kolejne (nr 2 i 3) posiadały „haki”, stosunkowo krótkie, raptem 10-centymetrowej długości (ryc. 4). Ostatnia (nr 1) została, niestety, złamana w dwóch trzecich swojej długości, acz charakterystyczny zacios umiejscowiony przy zachowanej końcówce wskazał, iż była również elementem konstrukcyjnym. Wymiary:

³ Zachowała się dolna część macewy o wymiarach 1,05 m (wysokość) i 0,76 m (szerokość) z zachowaną fragmentarycznie inskrypcją (5 wersów), prawdopodobnie w języku jidysz. Nagrobek został dość niedbale uformowany z mocno uziarnionego kamienia, nieco przypominającego granit (?) o barwie zbliżonej do białoróżowej i nosi ślady rozlicznych mechanicznych uszkodzeń. Trwa procedura przekazania zabytku do zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

⁴ Czynnościom dokumentacyjnym poddano także fragment macewy.

⁵ W tym miejscu szczególnie podziękowania składamy pracownikom Urzędu Miejskiego w Rogoźnie za udzielenie sprzętu i okazaną pomoc przy pobieraniu prób.

- belka nr 1 – długość (zachowana) 1,67 m, średnica 0,2 x 0,17 m;
- belka nr 2 – długość 1,87 m, średnica 0,22 x 0,23 m;
- belka nr 3 – długość 1,77 m, średnica 0,23 x 0,2 m;
- belka nr 4 – długość (zachowana) 3,78 m, średnica 0,38 x 0,15 m.

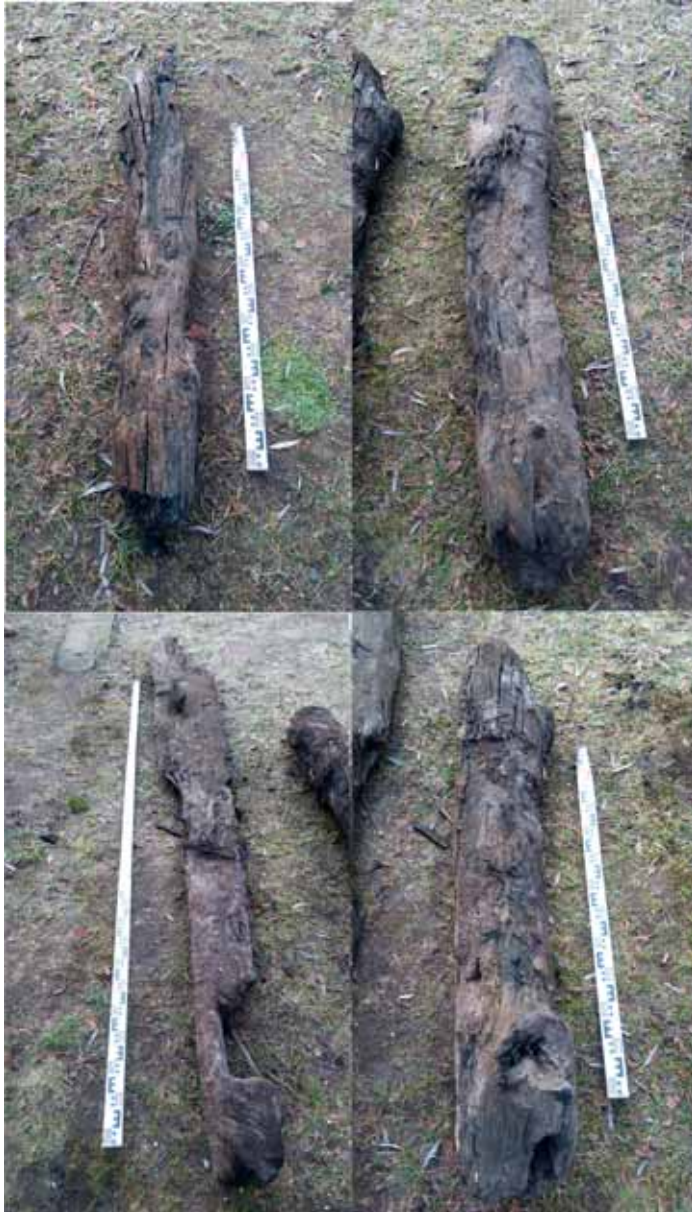

Ryc. 3. Belka nr 2. Zbliżenie na „hak”. Fot. P. Banaszak

FIG. 3. Beam no 2. The close-up on the “hook”. Photo by P. Banaszak

Prawdopodobnie stanowiły one dolną część skrzyni wzmocnionej „hakami” z wału grodowego. Sądząc po ich wielkości, czoło tej skrzyni miało wymiary w granicach 3,8/3,9, boki zaś 1,8/1,9 m. Analiza dendrochronologiczna wykazała, że belki były dębowe i zostały pozyskane po roku 900, najpewniej w 914, na co wskazała próba nr 3 (kod laboratoryjny ROGZ 4) z datowaniem rocznym (Krąpiec 2020). Dwie próby, mimo znaczącej liczby słoików (106 oraz 108) i zachowanej warstwy bieli, nie wydatowano z powodu uszkodzeń zadanych przez żerujące w kłodach szkodniki drewna, które zakłóciły strukturę usłożeń i uniemożliwiły tym samym dokonanie prawidłowych odczytów (tab. 1).

Tym niemniej obie daty dokładnie określają moment budowy grodu w Rogoźnie, dotąd ogólnie przypisywanego fazie C i raczej wiązanego z okresem plemiennym. Wznoszenie warowni i jej dalsze funkcjonowanie należy zatem odnosić do początków procesu formowania państwa pierwszych Piastów, który w obrębie ziemi gnieźnieńskiej wraz z przyległościami, a więc także na ziemi rogozińskiej rozpoczął się około 900 roku i trwał do połowy X wieku [Kara 2009: 318-319]. Wzrost naukowy grodziska, jednego z najstarszych, zapewne z początków istnienia

Ryc. 4. Belki nr 1-4 (od lewego górnego naroża wg ruchu wskazówek zegara) wydobyte u podnóża wału grodziska w Rogoźnie w 2019 roku. Datowanie belki nr 3 – 914 r.; belki nr 4 – po 900 r., belek nr 1 i 2 nie wydatowano. Fot. P. Banaszak

FIG. 4. Beams no 1-4 (from the top left hand corner clockwise) excavated at the foot of the dyke of the gord in Rogoźno in 2019. Dating of the beam no 3 – 914; beam no 4 – after 900, beams no 1 and 2 not dated. Photo by P. Banaszak

TAB. 1. Wyniki analizy dendrochronologicznej prób drewna z grodziska w Rogoźnie. Oprac. M. Krąpiec
 TAB. 1. The results of the dendrochronological analysis of the wood samples from the gord in Rogoźno. Ed. by M. Krąpiec

Lp.	Kod lab.	Opis próby	Gatunek/ Rodzaj	Liczba słoików	Biel	Datowanie sekwencji	Data ścięcia drzewa
1	ROGZ1	wał, belka nr 2	Quercus sp.	106	96-106	–	–
2	ROGZ2	wał, belka nr 1	Quercus sp.	108	92-108	–	–
3	ROGZ3	wał, belka nr 4	Quercus sp.	78	–	816-893	po 900
4	ROGZ4	wał, belka nr 3	Quercus sp.	109	96-109	806-914	914

państwa piastowskiego, nie podlegają dyskusji. Z tego chociażby tytułu założenie grodowe w Rogoźnie winno podlegać należytej ochronie i ścisłemu nadzorowi konserwatorskiemu.

Poznań, dnia 19 marca 2020 r.

Bibliografia

BANASZAK P., WAWRZYNIAK P.

2020 *Sprawozdanie końcowe z prac archeologicznych przeprowadzonych w trakcie budowy linii kablowej elektroenergetycznej SN-15kV, stacji kontenerowej SN-15kV i trzech elektrowni wiatrowych na trasie Rogoźno – Pruśce, pow. obornicki, woj. wielkopolskie w 2019 r.*, mps w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Poznań.

DELEKTA J.

1932 *Grodzisko wczesnohistoryczne w Rogoźnie w pow. obornickim (woj. poznańskim)*, „Z Otchłani Wieków”, R. 7, s. 37-43.

HENSEL W., HILCZER-KURNATOWSKA Z.

1980 *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, t. 5, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

KARA M.

2009 *Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium Archeologiczne*, Poznań.

KARA M., MAKOHONIENKO M., MICHAŁOWSKI A.

2016 *Przemiany osadnictwa i środowiska przyrodniczego Poznania i okolic od schyłku starożytności do lokacji miasta*, Poznań.

KRĄPIEC M.,

2020 *Wyniki analiz dendrochronologicznych prób drewna z grodziska w Rogoźnie*, mps w archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej mgr Alina Jaszewska w Zielonej Górze, Oddział w Poznaniu.

On dating an early medieval gord in Rogoźno. A statement

S u m m a r y

The partially destroyed gord in Rogoźno has not been well explored archaeologically. The only excavations at the site were conducted by J. Delekta in the beginning of the 30s of the previous century. They had an interventional character and were conducted due to the washing of the south-east part of the gord together with the dyke during river Wełna engineering, where the gord had been built. Research was principally limited to the description of the occurrent destruction, with a very sketchy description of the exposed cultural layers, as well as to collecting a small set of moveable sources. On the basis of the collected pieces of pottery, J. Delekta assumed that the gord had been created before the 10th century. A similar chronology (phase C of the early Middle Ages) was assumed for the gord in Rogoźno in the post-war studies, and in the recent ones – phase D₀ of the early Middle Ages.

In the last quarter of 2019, when an electrical wire was being laid down in the close vicinity to the gord, 4 oaken beams were excavated from the construction of the dyke ruined before war (including 2 with characteristic “hooks”). From these beams, samples were taken in order to date them with the use of dendrochronological methods. The analysis revealed that the beams were obtained after the year 900, most probably in 914, which was indicated by one of the samples with yearly dating. It should be therefore assumed that the construction of the stronghold and its further functioning should be connected with the beginnings of the formation of the state of the first Piasts. This process began around the year 900 and continued until the middle of the 19th century within the Gniezno region and its adjoining areas, hence also in the Rogoźno region.

otrzymano (received): 19.03.2020; zrecenzowano (revised): 08.05.2020; zaakceptowano (accepted): 14.09.2020

mgr Piotr Wawrzyniak

Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska *mgr Alina Jaszewska*

ul. Ceramiczna 2

65-954 Zielona Góra

e-mail: wawrzyniak@poczta.fm

<https://orcid.org/0000-0002-1216-9968>